

Az átdolgozás problematikája építészeti alkotások esetén a szerzői jogban

Harkai István

Doktorandusz, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar
E-mail: harkai.istvan89@gmail.com

Összefoglalás. Magyarországon az ezredfordulót, illetve az európai uniós csatlakozást követően számos műemlék épület újult meg. Több esetben jelentős visszaépítésekre is sor került, illetve a Nemzeti Kastély- és Várprogram keretében további teljes rekonstrukciók várhatók az ország több pontján. E rekonstrukciók műemléki, régészeti, művészettörténeti kérdések mellett számos szerzői jogi feladványt rejtenek. Jelen tanulmány e feladványok közül a rekonstrukciókkal érintett átdolgozást mint a szerzői vagyoni jogok egyik részjogosultságát igyekszik megfejteni.

Kulcsszavak: építészeti alkotások, szerzői jog, átdolgozás, rekonstrukciók, szerzők vagyoni és személyhez fűződő jogai, tulajdonosi és szerzői jogok kollíziója

Abstract. The copyright issues of the adaptation of architectural creations
In Hungary after the Millenium and the accession to the European Union many of historical buildings and monuments were renovated, or in some cases completely reconstructed. Due to the National Castle and Chateau Programme, this endeavour will continue in the following years, in several parts of Hungary. These reconstructions consist of questions not only on the field of protection of monument, archeology or art history, but it has several hidden problems regarding copyright law. This study tries to reveal the problems of adaptation as one among the economic rights of the author.

Bevezető

Egy ország, tartomány építettörökség-állománya állandóan változik. Ez az organikus folyamat a felépítéssel veszi kezdetét, majd fennállása során többször átépül, végül pedig funkcióvesztés, emberi hanyagság vagy természeti katasztrófa, esetleg erősz-

kos behatás következtében elpusztul. Hazánkban minden megszűnési, elmúlási okra találunk példát. Mivel napjainkban sokkal inkább az építés, a létrehozás, felújítás vágya dominál, ezért módunkban áll a történelmi emlékezetben előkelő helyen álló, de már csak romként létező vagy éppen felújításra szoruló épületeket felújítani, sőt akár teljes egészében rekonstruálni. Ezen eljárások számos szakmai vitát generálnak a műemlékekkel foglalkozó szakemberek, régészek, művészettörténészek körében, amelyet jelen sorok írója egy újabb vizsgálódási szemponttal igyekszik kiegészíteni. Ez a szempont a szerzői jog építészeti alkotásokra, azon belül is egy szűkebb körre, az átdolgozás vagyoni jogára kíván fókuszálni. Ez az a pont ugyanis, ahol a diósgyőri és a füzéri várak, az egri vár tervezett, nagyszabású felújítása, a visegrádi munkálatok, illetve a budai várhegyen zajló beruházások lehetőséget biztosítanak a véleményformálásra a szerzői jog tükrén át.

Az alábbiakban megkíséreljük bemutatni, hogyan ütközik az épületek tulajdonosainak rendelkezési és használati joga a szerzői jogi jogosultak mű integritásához fűződő jogával, illetve hol van az a pont, ahol elválasztható egymástól az átdolgozás, illetve az új épület létrejötte.

Építészeti alkotások a szerzői jogban

A magyarországi jogfejlődés a termőműveket és az azok alapján felépített épületeket a maitól meglehetősen eltérő konstrukció szerint minősítette. Az első szerzői jogi törvény, az 1884. évi XVI. törvénycikk a tervek az írói műveknek megfelelően oltalmazta, a homlokzat művészi kialakítása ugyanakkor képzőművészeti alkotásként állt védelem alatt.¹ E megközelítésből kitűnik, hogy csak a tervek, illetve a homlokzat művészi domborművei voltak védettek, maga az épület már nem.²

Az 1921. évi LIV. törvénycikk nem változtatott az építészeti alkotásokra és a termőművekre vonatkozó szabályozáson. Az építészeti, mérnöki és más műszaki, illetve a tudományos vonatkozású tervrajzokat, ábrákat, vázlatokat és plasztikákat rendeltetésük szerint képzőművészeti vagy iparművészeti alkotásnak tekintette. Ettől eltérő oltalom csak abban az esetben merülhetett fel, ha az iménti két kategóriába a szóban forgó alkotás nem illeszkedett. A törvény törekedett arra, hogy csak a művészi elemek részesüljenek védelemben,³ amiből az következik, hogy a sablonok, vázlatok oltalom nélkül maradtak. A szerzőt a törvény szerint kizárólagosan illette meg az írói művekként oltalmazott tervek többszörözése, közzététele és forgalomba hozatala, ahogyan ez a jog úgyszintén őt illette a már megvalósult épületek utánépítésére is.⁴

1 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról, 67. §.

2 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról, 66. §.

3 Palágyi 1957. 21.

4 Bakos–Nótári 2011. 25–26.

Az 1969. évi III. törvény a szerzői jogról kimondta, hogy az építészeti alkotások és egyéb műszaki létesítmények alkotásához fűződő jogok a szerzőt illetik. Nem részesülhetnek oltalomban azon művek, amelyek nem érik el a művészi alkotás színvonalát.⁵ Első ízben terjesztette ki a védelem körét a terveken túl magára a megvalósult épületre is, leszögezve, hogy a tér egyéni, eredeti jellegű alakítása érdeemesít az oltalomra.⁶ A törvény utalt a mű integritásához fűződő jog fontosságára is, kimondva, hogy tilos az olyan jellegű változtatás, amely a rendeltetésszerű használatot, üzemeltetést és a külső használatot módosítaná.⁷

Érdekes adalékkal szolgál a Berni Unió Egyezmény vonatkozó normaanyaga, amely a magyar szerzői jogban is megjelenik. Az egyezmény alapján a felépített épületet a termű funkcionális másolatának, többszörözésének kell tekinteni.⁸

A hatályos szerzői jogi törvényünk, az 1999. évi LXXVI. törvény közvetlen elődjéhez hasonlóan kezeli az építészeti alkotásokat és azok terveit. Ennek megfelelően az oltalom feltétele a tér egyéni, eredeti jellegű alakítása.⁹

A szerzői jogi védelem alanya; a munkaviszonyban alkotott építészeti alkotások

A terműveket csak természetes személy hozhatja létre. Ebből következik, hogy a terműveken és az épített alkotásokon fennálló szerzői jog a tervezőt illeti meg.¹⁰ A tervek készíthetők papír alapon, makett formában.¹¹ Mivel a tervezés és megvalósítás is több fázisra bomolhat, így előfordul, hogy a terveket nem mindig ugyanaz a személy készíti.¹² A tervezőknek a tér alakítása során figyelemmel kell lenniük egy sor közigazgatási és polgári jogi előírásra, ezen felül pedig a régészeti eredmények, művészettörténeti, történeti háttéranyag is befolyásolhatja, adott esetben csökkentheti az egyéni, eredeti jelleget.¹³

Ugyancsak csökkentik az egyéni, eredeti jelleget a títustervek, amelyek egy mintaterv-katalógusban egyesítik az építészeti determinációkat, a felhasználandó anyagokat és az elkészítésre fordítandó időt.¹⁴

Az építészeti alkotások sok esetben stúdiókban, építészirodákban születnek, ahol több mérnök egyszerre dolgozhat egy-egy projekten. Amennyiben több

5 Bakos–Nótári 2011. 31.

6 Faludi 2014. 123.

7 Bakos–Nótári 2011. 32.

8 Faludi 2014. 119.

9 Szinger 2006. 354–355.

10 Barta 2011. 106.

11 Bakos–Nótári 2011. 44.

12 Szinger. 2014. 415.

13 Faludi 2014. 126.

14 A családi házak kora lejárt.

szerző vesz részt és az egyes részek önállóan nem használhatók fel, akkor közös mű keletkezik, a szerzőket együttesen és egyenlő arányban illeti meg a szerzői jogi védelem, a jogsértésekkel szemben pedig bármelyikük felléphet. Ha a mű egyes részei önállóan is felhasználhatók, akkor összekapcsolt művekről beszélünk, amelyek esetében az egyes részek tervezői önállóan részesülhetnek védelemben.¹⁵ Ha az alkotófolyamat során az egyes szerzők művei oly módon egyesülnek, hogy az újonnan létrejövő egységes művön nem lehet elkülöníteni az egyes szerzői jogokat, akkor együttesen létrehozott mű keletkezik. A szerzői jog azt a természetes vagy jogi személyt, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságot illeti meg, amely kezdeményezésére és irányításával a művet létrehozták.¹⁶

Az imént ismertetett szabályok szerint tehát eredeti jogosultnak a szerző-tervező tekinthető, nem pedig a tervezőiroda, amely csak származékos jogokat szerezhethet annyiban, amennyiben a szerző a tervműveket és a felettük való rendelkezést átruházza.¹⁷

A munkaviszonyban alkotott művek problematikáját az első két szerzői jogi törvényünk dualista megközelítésben kezelte, amely szerint korlátlanul mód volt a vagyoni jogok átruházására, miközben a személyhez fűződő jogokat továbbra is fenn lehetett tartani. Az 1969-es és az 1999-es szerzői jogi törvények áthelyezkedtek a monista szemléletmódra.¹⁸ A munkaviszonyban való alkotás elsőként a hírlapíróknál jelent meg, akik a munkáltatójukkal munkaviszonyt, illetve szerzői jogi jogviszonyt egyaránt kialakítottak. Az 1875. évi XXXVII. törvénycikk a Kereskedelmi Törvényről kimondta, hogy a szerző a kiadói jogot csak korlátozott mértékben ruházza át a munkáltatóra. Ez a korlátozott mérték felölelte a területi, időbeli és példányszámbeli, valamint a fordításra vonatkozó megkötéseket.¹⁹

Az 1969. évi III. törvény a szerzői jogról széles körben védte a szerző személyhez fűződő jogait a munkaviszonyban készített műpéldányok esetében. A szerzőt megillette a név feltüntetésének vagy az anonimitásnak a joga, valamint a jogosulatlan felhasználás, illetve torzítás elleni védelem. A mű elkészültét követő átadás pillanatától a munkáltató az alkotással szabadon rendelkezhetett, azt nyilvánosságra hozhatta, átdolgozhatta.²⁰

A munkaviszonyban alkotott művek esetében a munkáltató a felhasználási jogot a munkaviszony fennállása alatt, meghatározott körben szerezhette meg, azt csak működési körén belül gyakorolhatta.²¹

15 1999. évi LXXVI. törvény 5. § (1)-(2) bekezdés.

16 1999. évi LXXVI. törvény 6. § (1)-(2) bekezdés.

17 Bakos-Nótári. 2011. 43.

18 Legeza. 2014. 107.

19 1875. évi XXXVII. törvénycikk, Kiadói ügylet, 515–533. §.

20 Legeza 2014. 115.

21 1969. évi III. törvény, 14. § (1) bekezdés.

A hatályos Szjt. a munkaviszonyban alkotott műveket (szolgálati jellegű mű) a 30. §-ban szabályozza, kimondva, hogy ha a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelezettsége, a kész mű átadásával a vagyoni jogokat a munkáltató mint a szerző jogutódja szerzi meg. Ha a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad vagy a vagyoni jogokat átruházza, akkor a szerzőnek megfelelő díjazás jár.²²

A mű átadásával egy időben a munkáltatóra száll a nyilvánosságra hozatal joga is.²³ Ha a felek csak a jogok egy részének az átszállását kötik ki, akkor a kikötéssel nem érintett jogok a szerzőnél maradnak. A művet a munkáltatónak közlésre kész állapotban kell átadni.²⁴

A szerző a munkaviszonyban alkotott művek átadásával csak a vagyoni jogokat ruházza át, a személyhez fűződő jogokat nem, ugyanakkor megjegyzendő, hogy az őt továbbra is megillető jogok csak korlátozott mértékben érvényesülnek. A szerzőt továbbra is megilleti a nevének feltüntetéséhez való jog, amely adott esetben mellőzhető is. Erre akkor kerülhet sor, ha az átadott művet a munkáltató olyan mértékben változtatja meg, amellyel a szerző nem ért egyet. Ha az integritáshoz fűződő jog fokozott mértékben érvényesül, a szerző kérheti nevének mellőzését, és a mű visszavonására irányuló nyilatkozatot tehet.²⁵

A szerzői név fontossága egybefonódott a legnagyobb építészekkel. Olyannyira igaz ez, hogy ma Gaudí, Hundertwasser, Ybl vagy Makovecz nevének említésére stílusok, épületek ugranak be először az építészetben valamelyest jártas olvasónak.

Amennyiben a munkáltató megszűnik, rendezni kell a tervek feletti rendelkezési jog átszállásának biztosítását. A jogutód a jogelőd által kötött felhasználási szerződésben foglaltak szerint a terveket felhasználhatja vagy a jogot tovább is adhatja. Ha a munkáltató jogutód nélkül szűnik meg, akkor a felhasználási jog az SZJSZT-02/05. számú szakvéleménye alapján ún. uratlan vagyoni jogköteggé válik. Ennek oka, hogy a szerzőre az egyszer már elidegenített vagyoni jogok nem szállhatnak vissza. Ez egyben azt is jelenthetné, hogy a terveken mint uratlan dolgokon birtokbavétellel bárki tulajdonjogot szerezhetne.²⁶ Ez azonban csak egy feltételezés, mivel a Ptk. 3:48. §-a kimondja, hogy a fennmaradó vagyont a vagyoni hozzájárulás arányában a tagok, illetve a részvényesek között kell felosztani. Ha a megszűnt társaság állami tulajdonban volt, akkor a vagyonelemek az államra szállnak, amely jogosult az így megörökölt vagyont az általa alapított új gazdasági társaságra ruházni.²⁷

22 1999. évi LXXVI. törvény 30. § (3) bekezdés.

23 1999. évi LXXVI. törvény 30. § (5) bekezdés.

24 Hepp-Fejesné Lőrincz 2014. 21.

25 1999. évi LXXVI. törvény 30. § (5) bekezdés.

26 Legeza 2014. 120.

27 Legeza 2014. 121.

Tulajdonosi és szerzői jogi részjogosítványok kollíziója

A magánjogi jogviszonyok világában egymás mellé rendelt felek könnyen kerülhetnek olyan helyzetbe, amikor joggal hivatkozhatnak mindketten arra, hogy joggyakorlásuk törvényszerű volt, amely jogalap ugyanakkor kollízióba kerül a másik fél ugyancsak jogalapos magatartásával. A vitát csak az eset körülményeinek mérlegelésével és a jogalapok összemérésével lehet eldönteni. Ilyen vita származhat az egyes tulajdonosi részjogosítványok – használat és rendelkezés –, valamint a szerző személyhez fűződő jogainak egyike, a mű integritásához, egészségéhez való jog ütközése esetén. E helyütt külön is hangsúlyozást érdemel, hogy mind a tulajdonjog, mind pedig a szerzői jog és benne a személyhez fűződő jogok abszolút szerkezetű jogviszonyok. A szerzői jogok nem átruházhatók, azokról érvényesen lemondani nem lehet.

Az 1921. évi LIV. törvény lehetővé tette, hogy a tulajdonos az épületet megsemmisítse, illetve átépítse. Mindezen cselekmények során köteles volt tartózkodni attól, hogy a szerző személyhez fűződő jogai sérelmet szenvedjenek. Az 1969. évi III. törvény kimondta, hogy a szerzőt megilleti a kiállítás joga. Ennek értelmében követelhetette, hogy a tulajdonos a művet bocsássa rendelkezésére. Ez a jogosultság esetünkben inkább a magas művészeti értékkel bíró terművek, semmint már álló épületek esetén lehet releváns, bár kétségtelen, hogy egy-egy épület művészi kialakítása okot adhat arra, hogy e jogot kiterjesztően értelmezzük a terművek többszörözött példányai, az épületek esetében. E felvetés természetesen hipotetikus.²⁸

Napjainkra a bírói gyakorlat által kimunkált szabályok szerint a tulajdonosi jogokat úgy kell gyakorolni, hogy ezzel ne sérüljenek a szerzőnek az építményhez fűződő szerzői jogai.²⁹ Amíg ezt a küszöböt nem éri el, addig szabadon átépítheti, megváltoztathatja külső megjelenését, funkcióját, rendeltetését, kialakítását, sőt akár el is bonthatja.³⁰ A szerzői jogosult jogos érdekét sérti, ha az álló építményt annak tulajdonosa nem gondozza megfelelően, a karbantartásáról nem gondoskodik, aminek eredményeként állagromlás következik be.³¹

A szerzői jogok korlátozására rendszerint a kész mű átadásának pillanatától nyílik lehetőség, vagyis ekkortól nem érvényesíthetik a mű integritásához fűződő jogukat rendeltetésszerű használat esetén. Az integritást egyébként sérti a mű mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása vagy más olyan megváltoztatása, amely a szerző becsületére vagy jó hírnevére sérelmes.³² A felhasználás csak akkor lehet sérelmes, amennyiben eléri az átdolgozás szintjét, azonban hangsúlyozandó,

28 Faludi 2014. 121–122.

29 BH2005. 427. In: SzJSzT-15/10.

30 BDT2010. 2329. Lásd: Faludi 2014. 129.

31 Bodó 2004. 11.

32 1997. évi LXXVI. törvény 13. §.

hogy megfelelő díjazás ellenében az átdolgozásra is lehetőség van, amelyhez az engedélyt a szerző nem tagadhatja meg.³³

A szerzői jogok nem csak a tulajdonosi részjogosítványokkal kerülhetnek kolízióba. Sor kerülhet az épületek közérdekből történő megváltoztatására is. Ebben az esetben az épület tulajdonosa akkor jár el méltányosan, ha felajánlja az eredeti épület tervezőjének az áttervezés lehetőségét, aki, ha ezzel nem él, a tervet más is átdolgozhatja, az eredeti tervező pedig kártérítésre tarthat igényt, amely egyenlő mértékű a felhasználási díjjal.³⁴

Nemcsak egy épület minősülhet építészeti alkotásnak, hanem egy szobor is, amelyek esetében szintén felmerülhet a közérdekből történő megváltoztatás, át-helyezés kérdése. A jogszerűség mércéjét az adja meg, hogy egy-egy ilyen alkotás elkészítése során a tervező művész a szobrot „beletervezi” a rendelkezésre álló térbe. Amennyiben az onnan való elmozdítás, megsemmisítés ezt a kontextust, a mű és környezetének kapcsolatát drasztikusan megváltoztatja, akkor azzal sérti a szerző mű integritásához fűződő jogát, becsületét, jó hírnevét.³⁵

Az átdolgozás joga

A harmadik pontban tárgyalt témakör adja meg a választ azon kérdésekre, hogy mi a jogi sorsa azoknak a rekonstrukcióknak, amelyek a füzeri, a diósgyőri, az egri, illetve a budai várat érintik. Hogyan kell tekintenünk azokra az újjáépítések-re, ahol romként az építmény bizonyos százalékban létezik már? A tervek ezen épület kiegészítésével, teljessé tételével számolnak, így el kell döntenünk, hogy új építészeti alkotás jön-e létre, vagy a meglévő romok és azok esetlegesen fenn-álló és még védett terveinek átdolgozásával állunk szemben. Vannak olyan beru-házások, ahol a megrendelő egy korábban létezett, mára azonban teljes egészében elpusztult vagy elpusztított épületet kíván újjáépíteni. E példával állunk szem-ben a budai várban a lovarda és az udvarlakai őrség esetében, amikor hiányzik az objektum, de az eredeti tervek megvannak, amelyek a rekonstrukció origójaként szolgálnak.

Az átdolgozás mint vagyoni jog szorosan kapcsolódik a mű integritásához való személyhez fűződő joghoz. Az Szjt. 9. § (1) bekezdése alapján a személyhez fű-ződő jogok a mű létrejöttétől kezdve megilletik a szerzőt, nem átruházhatók és érvényesen nem lehet róluk lemondani. Ugyanakkor az egyes részjogosultságok – első nyilvánosságra hozatal joga, visszavonás joga, név feltüntetésének joga, integritáshoz fűződő jog – korlátozhatók. Ekként tehát – amint arra a tulajdono-si jogok kontra szerzői jogok tárgyalásánál kitértünk – mód van arra, hogy más

33 Faludi 2014. 130.

34 Faludi 2014. 130.

35 SZJSZT-13/2013.

személyek számára e jogosultságok hozzáférhetővé váljanak abban a pillanatban, amikor az alkotás elhagyta a szerző rendelkezési körét.

Az építészeti alkotások nyilvánosságra hozottak tekintendők, amikor a megrendelőnek a tervező a dokumentációt átadta, azokat folyóiratban publikálta vagy tervpályázatra benyújtotta, illetőleg a munkáltatónak átadta.

Az Szjt. 29. §-a akként rendelkezik, hogy a szerző kizárólagos joga a mű átdolgozása, illetve az, hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozásnak minősül a térszerkezetbe, homlokzatba történő olyan beavatkozás, amelynek eredményeként az eredeti műből származó új mű jön létre. Átdolgozásra sor kerülhet nem csak a tervművek, hanem az álló épület esetében is. Az átdolgozás nemcsak a tulajdonos szándéka szerint történhet, hanem az áttervezést, átépítést indokolhatja a rendeltetésszerű használat előmozdítása is. Átdolgozásra kitűnő példaként szolgál a budavári palota Szent István terme, amelyet a második világháború után eltűntettek, ám rekonstrukciója ma folyamatban van. Ennek során a tervezők a fennálló állapot jelentős megváltoztatásával számolnak.³⁶

Mivel az átdolgozás, átépítés olyan jelentős beavatkozást, változtatást igényel, amelyet követően az eredeti állapot helyreállítása már nem, vagy csak jelentős érdeksérelemmel állítható helyre, ezért a tulajdonosi jogosultságok és a mű integritásához fűződő jog kollíziója során megfelelő körültekintéssel kell eljárni.³⁷ Ha az átdolgozás joga meghaladja a tulajdonosi jogosultságokból fakadó mértéket, ehhez a szerző hozzájárulása szükséges. Ennek hiánya esetén a megváltoztatás jogosulatlan. Az Szjt. 67. §-a szerint ilyen jogosulatlan megváltoztatás lehet bármi, amire a szerző engedélye nélkül került sor, és ami a mű külső megjelenését vagy a rendeltetésszerű használatot hátrányosan befolyásolja.³⁸

Ha a szerző a felhasználásra engedélyt adott, akkor az Szjt. 50. §-a alapján köteles végrehajtani azokat a változtatásokat, amelyek a mű használatához elengedhetetlenek vagy nyilvánvalóan szükségesek és a mű lényegét nem érintik. Ha a szerző maga nem hajtja végre ezeket a változtatásokat, akkor azokat a felhasználó maga is elvégezheti. A megadott átdolgozási engedély nemcsak a tervművekre, hanem a már álló épület átdolgozására is kiterjed.³⁹

A fent elhangzottakat konkrét példákkal is meg kívánjuk világítani. Elsőként a diósgyőri várat vesszük alapul, ahol a rekonstrukció során visszaépített épületrészek nem előzmény nélküliek. A romok helyreállítását első ízben Ferenczy Károly Ybl-díjas építész tervezte 1964–1968 között.⁴⁰ A védelmi időt az akkor hatályos 1921. évi LIV. törvénycikk 11. §-a 50 évben határozta meg. Ferenczy Károly 2007-ben halálozott el, így az általa készített részleges helyreállítások és azok

36 A semmiből építik újjá a Szent István termet a várban.

37 Bodó 2004. 11.

38 Faludi 2014. 123.

39 SZJSZT-15/2010.

40 Botos 2015.

tervei napjainkban is szerzői jogi védelem alatt állnak. Ebből az következik, hogy a legújabb rekonstrukciókra mint az eredeti építmény átdolgozására csak úgy volt mód, ha az új tervek készítésekor az átdolgozás kizárólagos jogát a tervező a dokumentáció átadásával egy időben a munkáltatóra ruházta, ha pedig a tervező nem állott munkaviszonyban, akkor a tervek felhasználására ő vagy jogutódja kizárólagos felhasználási jogot adott.

A fent kifejtettek alapján most már kísérletet tehetünk arra, hogy az említett műemlék-rekonstrukciókat elemezzük. Diósgyőrben a romok első helyreállítását Ferenczy Károly Ybl-díjas építész tervezte 1964–1968 között. Ezen munkák védelmi ideje az akkor hatályban levő 1921. évi LIV. törvénycikk 11. §-a alapján 50 év volt. Ennek alapján az ötvenéves időtartam Ferenczy Károly 2007-ben bekövetkezett halálát követő első nappal kezdetét vette, tehát kijelenthető, hogy a diósgyőri romkonzerválások és részleges helyreállítások terveit készítő építész-szerző műve még mindig védelem alatt áll. Ennek megfelelően a legutóbbi rekonstrukcióra mint átdolgozásra csak oly módon kerülhetett sor az új évszázadban, ha a tervek elkészültek az átdolgozás kizárólagos jogát a tervező a dokumentáció átadásával a munkáltatóra ruházta, vagy ha nem volt munkaviszonyban, akkor az átdolgozásra kizárólagos felhasználási jogot adott.

Füzéren a teljes rekonstrukciót megelőzően folytak régészeti feltárások és részleges helyreállítások. A 2000-es években Oltai Péter készítette az első ütemtervet, amelynek során részben visszanyerte eredeti állapotát a várkapolna és a keleti kaputorony, a sütőház, valamint a konyha. 2012-ben Skardelli György készített építési engedélyezési, majd kiviteli terveket, amelynek során sokat merített Oltai korábbi munkásságából, amelyet tömördek mennyiségű történeti, régészeti adat és kőrestaurátori szakvélemény egészített ki. Álláspontunk szerint ezek a kiviteli tervek a korábbi tervművek és a részben megvalósult rekonstrukciók átdolgozásának minősülnek, mivel a megvalósítás során számoltak a már ott álló épületekkel. Noha jöllehet átdolgozással van dolgunk, mégis találhatunk egyéni, eredeti jellegű téralakítást Füzéren, hiszen történeti tereken kívül kialakítottak a tetőtérben modern kiállítótereket is.⁴¹

Az Északi-Középhegységet elhagyva Budapesten folytatjuk a vizsgálódást, nevezetesen a Városligetben álló Közlekedési Múzeummal. Az eredeti épületet Pfaff Ferenc tervei alapján a milleniumi ünnepekre építették, majd 1944-ben a várost ért légitámadások során bombatalálatot kapott, kupolája beomlott. Az ezt követő helyreállítások 1965-ig tartottak, amelynek során a megrongálódott kupolát lebontották. A helyreállításokat joggal értékelhetjük átdolgozásnak. A mára már elavult, sok helyen veszélyes, káros építőanyagokat is tartalmazó épületet a tulajdonosa a Liget Projekthez kapcsolódóan szeretné eredeti formájában helyreállítani. Ennek terveit a Mérték Stúdió készíti, amely a rekonstrukcióhoz szükséges

41 Rudolf 2016.

tervdokumentáció elkészítéséhez felhasználja az eredeti, 19. századi terveket.⁴² Amennyiben a jelenlegi épületet teljesen elbontják, úgy az eredeti tervek szerint, de új építészeti alkotás valósul meg. Az eredeti tervek viszont átdolgozáson esnek át, amelynek során a mai kor tervezői megtartják a külső megjelenési formákat, ugyanakkor a belsőt modern elemekkel töltik meg.⁴³ Hasonló helyzet áll majd fenn az udvarlaki őrség és a lovarda esetében is.

A diósgyőri, füzéri és budapesti építkezésekről felállított hipotézisek alátámasztására az alábbiakban a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből kívánunk szemezgetni. A Testület SZJSZT-05/13. számú szakvéleményében egy uszoda fejlesztésével kapcsolatban felmerült szerzői jogi kérdésekre kereste a választ. E felújítás során a tervező vállalta, hogy az 1996-os – meghíúsult – budapesti világkiállításra elkészíti az egyetemi és sportcélokra használható létesítmények engedélyezési, tender- és kiviteli terveit. A tervezési szerződésben a felek a megrendelő egyszeri felhasználási jogát kötötték ki, illetve megállapodtak abban, hogy ismételt felhasználásra csak a tervező előzetes írásbeli hozzájárulása esetén van lehetőség.⁴⁴

A világkiállítás elmaradt, a beruházás pedig az alapozás fázisában leállt. A terveket készítő gazdasági társaság ezt követően megszűnt. Az objektum tulajdonosa 2011-ben úgy határozott, hogy folytatja a megkezdett munkát. Az új tervek elkészítésére a jogutód iroda kapott megbízást, azonban időközben az elvégzendő feladatok módosultak, így a megrendelő 2012-ben úgy döntött, hogy mégsem valósítja meg az eredeti tervrajzokat, hanem azoktól eltérő, teljesen új uszodát építtet, amely semmilyen formában nem foglalja magába a régi uszoda terveit. A tervezés és kivitelezés során azonban számoltak a már megvalósult cölöpalapozással.⁴⁵ Erről a cölöpalapozásról a Testület megállapította, hogy szerzői műnek tekintendők az építészeti alkotások és azok terveinek egésze vagy valamely jól beazonosítható része, tehát maga a cölöpalapozás is, mivel magában hordozza a tér egyéni, eredeti jellegű alakítását.⁴⁶ Ha tehát eredeti, önálló szerzői műnek tekintjük a cölöpalapozást, akkor a tervek lemásolása többszörözést, átadása pedig terjesztési cselekményt valósít meg, amelyek engedélykötelesek.⁴⁷

Még ha a szerzőnek jogában is áll meggátolnia, hogy engedély nélkül a művét felhasználják, azt a Testület szerint már túrni köteles, hogy az építményt elbontsák vagy átépítsék, amennyiben a tulajdonos igényei megváltoztak vagy megszűntek. Ezt a szerző nem akadályozhatja meg.⁴⁸

42 Több mint félmilliárdos megbízás a Mérték Stúdióknak.

43 Bontják a Közlekedési Múzeumot.

44 SZJSZT-05/13.

45 SZJSZT-05/13.

46 SZJSZT-05/13.

47 SZJSZT-05/13.

48 SZJSZT-05/13.

Az imént röviden ismertetett szakvélemény rendelkezéseit tehát akként lehet a Közlekedési Múzeumra alkalmazni, hogy a tulajdonos a tulajdonában álló épületet bármikor átterveztetheti vagy le is bonthatja, amennyiben a társadalmi igényeket, illetve követelményeket az építmény már nem elégíti ki megfelelően. Ha ezen túlmenően mégis fennforogna olyan eset, amely a szerző hozzájárulását, engedélyét szükségeltetné, akkor megfelelő díjazás ellenében, a kifizetett határidő elteltéig meg kell adnia az engedélyt, különben magatartása joggal való visszaélésnek minősülhet.⁴⁹

A Tüskecsarnok példája analógiaként szolgálhat a budavári palota tervezett rekonstrukciójára, átépítésére. Ugyan jóval nagyobb mértékben, de ott is arról lesz szó, hogy meglévő épületrészeket állítanak vissza egy korábban létezett formában, az eredeti tervek szerint. Csakhogy a ma álló részek még védettnek tekinthetők, hiszen a második világháború sebeit befolytató helyreállítások és azok tervei felett a védelmi idő még nem telt el. Éppen ezért ismét felmerülhet a kérdés, hogy hol húzódik a határ az épület tulajdonosának érdeke, az esetlegesen felmerülő közérdek és a szerző személyhez fűződő és vagyoni jogai között.

Bizonyos szempontból ugyanaz történik, mint a második világháborút követően, amikor a romossá vált palota épületrészeit a helyreállítások során felhasználták, bedolgozták, átdolgozták, majd új funkcióval töltötték meg, a régi tervek-től merőben eltérő koncepció szerint. Az SZJSZT-19/2012. számú szakvéleménye alapján – amelyet oszt az azt feldolgozó Faludi is – megfelelő díjazás ellenében a szerző nem tagadhatja meg az engedélyt a helyreállítások azon elemeitől, amelyek az átdolgozás, átépítés, helyreállítás során új egyéni, eredeti jelleget nyernek.⁵⁰

Az SZJSZT-1/2006. számú szakvéleményben a Testület egy műemléki rekonstrukció során megadta azt a támpontot, amely a hipotézisünk alátámasztása szempontjából a leginkább relevanciával bír. A Szerecsen-ház az 1780-as években épült, középkori épületrészek felhasználásával. 1873-ban és 1928-ban átépítették, majd miután a második világháborúban megsérült, romos traktusait modern stílusban, vasbeton elemekkel építették újjá 1966-ban. A tulajdonos az 1966-ban készített toldást szerette volna lebontatni, hogy az épület eredeti formáját állítsa helyre.⁵¹ A Testület emlékeztetett arra, hogy a tulajdonosi részjogosítványok és a szerzői jog ütközése esetén a bíróságnak kell mérlegelnie, hogy fennáll-e még az építmény létrehozásakor létező tulajdonosi érdek, amennyiben ez elmúlt, a tulajdonos az építményét átépíttetheti, akár le is ronthatja.⁵²

A Testület azt is megállapította, hogy az épület meglévő formájában nem illeszkedik a várnegyed történeti képéhez, ezért a megváltoztatáshoz, az eredeti állapot visszaállításához fűződő társadalmi érdek jelentős. E megállapítás a tanulmány

49 SZJSZT-05/13.

50 Faludi 2014. 145.

51 SZJSZT-1/2006.

52 SZJSZT-1/2006.

állításait igazolja, sőt még egy újabb érveléssel meg is erősíti. Ez az érv a Legfelsőbb Bíróság (ma Kúria) Pf IV. 24 712/2001/6. számú ítéletére való hivatkozás. E döntés kimondja, hogy a tulajdonosnak nem kell a bontáshoz, átépítéshez engedélyt kérnie, amennyiben a helyi építési szabályzat írja elő az adott épület bontását, megváltoztatását. Ezek szerint tehát a helyi önkormányzat mint autonóm igazgatási szerv saját hatáskörében eljárva, a közérdeket megtestesítve beavatkozhat és eldöntheti a szerzői jog kontra tulajdonosi jogok kollízióját.⁵³

A fent feltett kérdésekre tehát az a válasz adható, hogy a Közlekedési Múzeum esetében, ha az ott álló jelenlegi épület teljes bontásával számolunk, új épület jön létre az eredeti, mára közkinccsé vált tervek felhasználásával. Ugyanez a helyzet a budavári udvarlaki őrség és lovarda épületeivel, valamint a Stöckl-lépcsővel, ugyanakkor a Szent István terem rekonstrukciója már átdolgozásnak tekinthető, mivel a terem helyén álló teret a tervek nem kívánják elpusztítani, mindössze átdolgozni.

A miskolci Deszkatemplom rekonstrukciójával kapcsolatban Barta Judit fejtegette ki e sorok között is helytálló álláspontját. Eszerint a műemléki helyreállítások során, amennyiben az eredeti terveket – már amennyiben még léteznek – követik, nem beszélhetünk egyéni, eredeti jellegű szerzői alkotásról, csak annyiban, amennyiben az eredetihez oly mértékben adják hozzá determinációkba öntött elképzeléseiket, hogy ezzel elérik az átdolgozás szintjét.⁵⁴

Összegzés

A tanulmány apropóját a műemlékek iránti érdeklődésen túl a megváltozott műemlékvédelmi szemléletmód indokolta. Az újjáépülő műemlékek kitűnő terepei a tervművek és építészeti alkotások szerzői jogi vizsgálatának, amely során bemutatásra került, hogy hol válik el a szerzőtől a műve feletti rendelkezési jog munkaviszonyban alkotott művek esetében, és mely ponttól köteles tűrni, hogy az épület tulajdonosa az objektummal szabadon rendelkezék. E rendelkezési jog felhatalmazza a tulajdonost arra, hogy a dolgot szabadon átalakítsa, sőt akár el is pusztítsa. Ha a bontást új épület vagy épületrész emelése követi, vagy éppen az álló épület átépítéséről van szó, elengedhetetlen, hogy azokat kidolgozott tervdokumentáció alapján készítsék, így a szerző-tervezők szerzői jogai ismét előtérbe kerülnek. Ha a tervek védettek, és az átépítés során fel kívánják őket használni, akkor ahhoz a szerző engedélye kell, amelyért megfelelő díjazás jár.

A rekonstrukciókról szólva megállapítást nyert, hogy átdolgozással állunk szemben, amennyiben a rekonstrukció olyan művet érint, amely legalább részben ma is fennáll, illetve amennyiben az eredeti tervekkel is számol a megrendelő az

53 SZJSZT-1/2006.

54 Barta 2011. 106.

újjaépítés során, akkor azok is átdolgozáson, felhasználáson eshetnek át az új tervek elkészítése során. Ha a rekonstruálandó épület már elpusztult, helyén pedig nem áll semmi, akkor kétségtelenül új épület jön létre, általában átdolgozott, de a régít tükröző tervek alapján. A rekonstrukciók során az egyéni, eredeti jelleg jelentős mértékben csökken, amennyiben a tervek készítésekor jelentős mértékben az eredeti tervdokumentációra támaszkodnak, vagy olyan régészeti, történeti, művészettörténeti leletek, dokumentumok kerülnek elő, amelyek a téralakításba drasztikus mértékben beleszólnak.

Irodalom

- Bakos K. –Nótári T. 2011. *Szellemi tulajdon – építészeti alkotás*. Szeged.
- Barta J. 2011. Építészeti alkotások szerzői jogi védelme és a gazdasági reklámozás némely összefüggései megtörtént esetek kapcsán. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 6/6. 104–118.
- Bodó G. 2004. A mű integritásának sérelme építészeti aspektusban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 9/5. (<http://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200408/01-bodo.html> 2017.01.24.).
- Faludi G. 2014. Az építészeti művek a szerzői jogi szakértő testület gyakorlatában. In: *A szerzői jog gyakorlati kérdései – Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából*. Budapest, 118–150.
- Hepp N. –Fejesné Lőrincz A. 2014. *Szerzői jog*. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala. Budapest.
- Legeza D. 2014. Egy paragrafus margójára – adalékok a munkaviszonyban létrehozott művek szabályozásához. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 9/2. 107–124.
- Palágyi R. 1957. *A magyar szerzői jog zsebkönyve*. Budapest.
- Szinger A. 2006. Képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti és iparművészeti alkotások, műszaki létesítmények tervei. In: *A szerzői jogi törvény magyarázata*. Budapest, 351–371.
- Szinger A. 2014. Képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások, műszaki létesítmények tervei. In: *Nagykommentár a Szerzői jogi törvényhez*. Budapest, 409–426.

Internetes források

A semmiből építik újjá a Szent István-termet a várban, http://index.hu/urbanista/2016/04/27/szent_istvan_terem_budai_var_helyreallitasa_hauszmann_terv_varkert_bazar/ (letöltés ideje: 2017. január 15.)

- A családi házak kora lejárt*, http://index.hu/urbanista/2016/01/12/a_csaladi_hazak_kora_lejart/ (letöltés ideje: 2017. január 23.)
- Bontják a Közlekedési Múzeumot*, <http://epiteszforum.hu/bontjak-a-kozlekedesi-muzeumot> (letöltés ideje: 2017. január 15.)
- Botos Judith: Királynék vára, várak királynéja – a Diósgyőri vár*, <http://epiteszforum.hu/kiralynek-vara-varak-kiralynaja-a-diosgyori-var2> (letöltés ideje: 2017. január 7.)
- Rudolf Mihály: Élő történelem – a füzéri fellegvár rekonstrukciója*, (<http://epiteszforum.hu/elo-tortenelem-a-fuzeri-fellegvar-rekonstrukcioja#p2>) (letöltés ideje: 2017. január 7.)
- Több mint félmilliárdos megbízás a Mérték Stúdiónak*, <http://epiteszforum.hu/tobb-mint-felmilliardos-megbizas-a-mertek-studionak> (letöltés ideje: 2017. január 20.)

Felhasznált jogszabályok

1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról, <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6140> (letöltés ideje: 2017. január 29.)
1921. évi LIV. törvénycikk a szerzői jogról, <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7510> (letöltés ideje: 2017. január 30.)
1969. évi III. törvény a szerzői jogról, https://hu.wikisource.org/wiki/1969._%C3%A9vi_III._t%C3%B6rv%C3%A9ny (letöltés ideje: 2017. január 30.)
1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról, https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99900076.TV (letöltés ideje: 2017. január 30.)
- BDT2010. 2329. Lásd: Faludi 2014.
- BH2005. 427. In: SzJSzT-15/10.
- SZJSZT-15/2010. A szerzői művek felhasználásának engedélyezése. In: *Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából*. Budapest, 352–367.
- SZJSZT-13/2013. Köztéri szobor áthelyezése. In: *A szerzői jog gyakorlati kérdései – Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából*. Budapest, 344–349.
- SZJSZT-05/13. 2013. Uszoda fejlesztésével kapcsolatos szerzői jogi kérdések. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 8/5. 113–130.
- SZJSZT-1/2006. Az épületre fennálló tulajdonjog és az alapul szolgáló építőművészeti műre fennálló szerzői jog viszonya. In: *A szerzői jog gyakorlati alkalmazása digitális online környezetben – A Szerzői Jogi Szakértő Testület véleményeinek gyűjteménye (2004–2009)*. 2010. Budapest, 263–268.